

УДК 373.29:[78.071.5:37.036]

М. І. Фалько

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

НАСТУПНІСТЬ У МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ШЕСТИРІЧНОГО ВІКУ

У статті обґрунтовані теоретичні аспекти наступності у музично-естетичному вихованні дітей шестирічного віку. Автор статті розкриває проблеми наступності у декількох наукових аспектах: інформаційно-просвітницький, психологічний, методичний і практичний; а також визначає пріоритетні напрями наступності. Визначаються основні методичні підходи, розглядаються шляхи практичного використання деяких рекомендацій, наводяться приклади.

Ключові слова: наступність, музично-естетичне виховання, методичні підходи, діти шестирічного віку.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку вітчизняної освіти перед учителями музичного мистецтва постають питання різного характеру. Зміни в суспільно-політичному житті, формування нових концептуальних засад реформування всієї системи вітчизняної освіти й завдання, які впливають із національної доктрини розвитку освіти України ХХІ ст., – визначили актуальність нашого дослідження. Останнім часом зазначається, що основна мета української системи – створити умови для розвитку й самореалізації кожної особистості як громадянина України, сформувати покоління, яке спроможне навчатися впродовж всього життя. Саме початкова школа, зберігаючи наступність із дошкільним періодом дитинства, повинна забезпечувати подальше становлення особистості дитини.

Проблема музично-естетичного виховання в початковій школі повинна вирішуватись сьогодні на шляхах оновлення його змісту в руслі інтегративних тенденцій розвитку сучасної мистецької освіти, використання сучасних форм і методів (в основному ігрових), а також засобів навчання (в тому числі комп'ютерної та електронної техніки); урахування динаміки психологічного розвитку дітей молодшого шкільного віку, особливо дітей шестирічного віку, оскільки за шкільною реформою навчання тепер починається на рік раніше.

Потреба в активному русі і перевага ігрових форм і методів у навчанні першокласників обумовлює необхідність пошуку відповідних інноваційних методик. Активне використання українських національних традицій на заняттях з дітьми відповідає «Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти», яка вказує на необхідність національної свідомості, любові до рідної землі і свого народу. Дуже

важливо не упустити сенситивний період, врахувати психодинамічні особливості дошкільного і молодшого шкільного віку, коли діти особливо сприйнятливі до педагогічного впливу. Саме в цей період художній смак дитини ще не розвинутий, тож доцільним буде його формування на кращих зразках народної та професійної творчості.

Аналіз актуальних досліджень. Наукові основи проблеми наступності у вихованні школярів розроблено в дослідженнях Л. С. Виготського, Г. С. Костюка, О. В. Запорожця, Д. Б. Ельконіна, О. Я. Савченко, О. В. Скрипченка, В. О. Сухомлинського та інших. О. В. Проскура, О. Л. Кононко вказують на необхідність збагачення освітнього змісту у початковій школі. На потребності удосконалити форм організації і методів навчання як у дошкільних закладах, так і в початковій школі наполягають науковці Л. А. Парамонова, М. М. Поддяков, З. М. Істоміна. У психолого-педагогічній літературі проблемі активного творчого розвитку школярів присвячено немало досліджень. До цієї теми зверталися педагоги: І. Лернер, Ш. Надірашвілі, В. Сухомлинський, Т. Шамова, О. Яковлева, та ін, психологи: Л. Виготський, Я. Пономарьов, Н. Роджерс, С. Рубінштейн та інші. Мета статті полягає у висвітленні основних аспектів, на яких необхідно зосереджувати увагу щодо наступності у музично-естетичному вихованні дітей шестирічного віку на уроках музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. У нашій країні зарахування дітей до школи з 6 років здійснюється згідно з наказом Міністра освіти і науки від 07.04.2005 року. Це викликало ряд низку проблем. Найбільш актуальна проблема сьогодення, це встановлення наступності на державному рівні між дошкільними закладами і початковою школою. Необхідно визначити форми роботи з дітьми, які знаходилися вдома і не відвідували дошкільні заклади. У наказі Міністра визначається, що наступність – це врахування того рівня розвитку дитини, з яким вона прийшла до школи, опора на нього. Вона повинна забезпечувати органічне, природне продовження розвитку, виховання і навчання, започаткованих в дошкільному періоді життя дитини.

Наступність необхідно розглядати як закономірність психічно-фізичного розвитку, як умову реалізації безперервної освіти, як принцип навчання і виховання. З поняттям наступність науковці тісно пов'язують поняття перспективність. Вони визначають, що перспективність – це погляд знизу вгору, а наступність – погляд зверху вниз. Іншими словами перспективність – це визначення пріоритетних ліній підготовки дітей дошкільного віку до школи, які б максимально враховували потреби початкової школи в готовності дитини до оволодіння новою, провідною в молодшому шкільному віці навчальною діяльністю, творчим характером цієї діяльності, вільним проявом психічних новоутворень даного періоду, подальшим соціальним розвитком дітей у нових для них соціальних ролях учнів, способи діяльності тощо [3].

Проблеми наступності і перспективності мають декілька наукових аспектів педагогічної освіти.

Інформаційно-просвітницький аспект. Він передбачає: визначення напрямів розвитку, освіченості та виховання дітей на кожній наступній сходинці освіти; ознайомлення з новітніми технологіями, програмами навчання та виховання обох ланок освіти (підготовча група дошкільного закладу та перший клас початкової школи); встановлення доцільного співвідношення між загальною та спеціальною підготовкою до школи, знаннями, вміннями і навичками.

Психологічний аспект передбачає: вивчення особливостей розвитку дітей на перехідному етапі; визначення специфіки переходу від ігрової до навчальної діяльності; забезпечення психологізації навчально-виховного процесу, як умови формування особистості на двох рівнях.

Методичний аспект передбачає: взаємне ознайомлення з методами і формами навчально-виховної роботи в підготовчій групі дошкільного закладу та в 1-ому класі школи; забезпечення наступності щодо методів та прийомів роботи з дітьми з розвитку мовлення, математики, ознайомлення з навколишнім середовищем, фізичного, естетичного, соціального виховання.

Практичний аспект: попереднє знайомство вчителів із своїми майбутніми учнями; кураторство вихователями своїх колишніх вихованців.

Наступність має три пріоритетних напрямки. Перший напрямок – узгодити мету на дошкільному і початковому шкільному рівнях. Всім відомо, що основна мета дошкільної освіти - всебічний загальний розвиток дитини, визначений базовим компонентом дошкільної освіти у відповідності з потенційними віковими можливостями і специфікою дитинства як самооцінного періоду життя людини. Продовжити всебічний загальний розвиток дітей з урахуванням специфіки шкільного життя поряд з освоєнням найважливіших навчальних навичок у читанні, письмі, математиці та інших - основна мета освіти в початковій школі. Освітньо-виховний процес як у дошкільному закладі, так і в школі повинен бути спрямований на становлення особистості дитини: розвитку її компетентності, креативності, ініціативності, самостійності, відповідальності, волі і безпеки поведінки, самосвідомості і самооцінки.

Другим напрямком наступності є – збагатити освітній зміст у початковій школі через: введення в педагогічний процес різних видів дитячої діяльності творчого характеру (самодіяльних ігор, драматизації, технічного і художнього моделювання, експериментування, словесної творчості, музичних, танцювальних імпровізацій; насичення такими значеннями історико-географічного і краєзнавчого характеру, які б максимально активізували пізнавальні інтереси дітей, відповідали б їх потребам у практичній дії і формували почуття відповідальності за найближче оточення (ділянка школи, рослини на вулиці й у класі, оформлення приміщень); збагачення змісту уроків естетичного циклу, художньої діяльності як одного із засобів самовираження дитини, заснованих на її індивідуальному емоційно-образному баченні; прилучення до національної художньої культури шляхом відвідування музеїв, бібліотек, виставок, майстерень

художників, концертів, театрів. Третій напрямок – удосконалити форми організації і методи навчання як у дошкільних закладах, так і в початковій школі. Серед багатьох методів і форм визначимо декілька: потрібно відмовитися від жорстко регламентованого навчання в дитячому садку (статичні пози на заняттях замінити на рухи, відповідей по піднятій руці та інше); необхідно використовувати в дитячому садку циклічність і проектну організацію змісту навчання, що створює умови для використання самими дітьми наявного в них досвіду; звернути увагу на забезпечення взаємозв'язку занять (фронтальних, групових) з повсякденним життям дітей їхньою. Ігровою, художньою, конструктивною діяльністю створити розвивальне предметне середовище як у дошкільному закладі, так і початковій школі. На заняттях потрібно більш широко використовувати методи, що активізують у дітей мислення, уяву, пошукову діяльність, тобто елементи проблемності у навчанні, дивергентні задачі, задачі, відкритого типу, що мають варіанти правильних рішень. Останній метод особливо важливий для початкової школи, тому що тут переважають конкретні способи дії, що відповідають визначеним класом завдань.

Вчителям необхідно більш широко використовувати в початковій школі, особливо в перший рік навчання, ігрові прийоми, створювати емоційно-значимі ситуації, умови для самостійної практичної діяльності, коли діти можуть на основі наявних у них знань виявити ініціативу, творчість, фантазію, відповідальність. Дуже важливо змінити форми спілкування дітей як на заняттях у дошкільному закладі, так і на уроках у школі; забезпечити дитині можливість орієнтуватися на партнера-однолітка, взаємодіяти з ним і вчитися в нього (а не тільки в дорослого); підтримувати діалогічне спілкування між дітьми; визнавати право дитини на ініціативні висловлювання й аргументоване відстоювання своїх пропозицій, право на помилку. Тільки в процесі такого спілкування діти обговорюють загальне завдання, шукають способи його вирішення, розподіляють ролі, змінюють позиції (один пише, інший читає, третій перевіряє). У результаті такого спілкування кожен відчуває себе вмілим, знаючим, здатним справитися з будь-яким завданням.

Діалогічна форма спілкування дорослого з дітьми повинна стати провідною в освітньому процесі як дошкільного закладу, так і початкової школи, що сприяє розвитку в дитині активності, ініціативності, почуття власної гідності і самоповаги. Численні дослідження науковців у галузі філософії, психології, педагогіки доводять, що, якщо не стимулювати і не підтримувати творчу активність, то вона з віком згасає, а також знижується пізнавальна активність та інтелектуальні можливості.

Школа має враховувати важливість сприятливих умов і стимулів у підтриманні творчої активності. Вона повинна організовувати навчальний процес так, щоб кожна дитина, починаючи саме з молодшого віку, мала змогу реалізуватися як творча особистість. Залучення дитини до мистецтва, через діяльність у його галузі, є одним із сильних впливів на

становлення особистості, розвиток її потенціалу та її практичну діяльність., Зберігаючи наступність із дошкільним періодом дитинства, початкова школа забезпечує подальше становлення особистості дитини.

Як вважає А. Н. Лук, успішність навчання учнів значною мірою визначається рівнем оволодіння ними загальнонавчальними вміннями і навичками. До їх складу відносяться: організаційні (опанування школярами раціональних способів організації свого навчання); загальнопізнавальні (уміння спостерігати, розмірковувати, запам'ятовувати й відтворювати матеріал), загальномовленеві (основні елементи культури слухання і мовлення); контрольно-оцінні (засвоєння учнями способів перевірки та самоперевірки, оцінювання одержаних результатів) [1].

На думку А. Романюк, спілкування дитини з музикою стимулює процес внутрішнього самовдосконалення, що важливо не тільки для розвитку самої особистості, а й для розбудови здорового процвітаючого суспільства [5]. Музичне мистецтво в образно-звуковій формі відображає й узагальнює досвід емоційного ставлення до навколишньої дійсності. Саме тому в музичній діяльності дитина має можливість найкраще реалізувати особисту потребу в самовираженні. Залучення дітей молодшого шкільного віку до різних видів музичної діяльності створює можливості для виявів та розвитку його творчої активності.

Музично-естетичну діяльність учнів потрібно розглядати як цілісну систему у поєднанні змістовного, мотиваційного та операціонального моментів, які спрямовані на розвиток музичного сприймання, мислення, уяви і фантазії, творчої активності, сприйняття щодо краси музичного мистецтва – вважає В. С. Мухіна [6]. Музична діяльність на уроках повинна обов'язково проводитися в активно-ігровій формі з урахуванням сучасних інтегративних тенденцій. Зацікавлення дітей музикою неодноразово стає для них джерелом глибоких естетичних переживань. Формування вміння розуміти і відчувати музику можна досягнути як через постановку молодим слухачам конкретних музичних завдань, так і через стимулювання зацікавлення і позитивного відношення до окремих форм діяльності. Заняття, що поєднують сприйняття музики з грою на інструментах, прослуховування творів, проілюстрованих руками та малюнками, створення музичних інструментів, нарешті, поєднання кількох форм діяльності дають найкращу можливість наближення і доступу дітей до серйозної музики.

Організація і реалізація процесу навчання, який був би цікавим для дітей і водночас відповідав положенням багатостороннього розвитку, повинна наближатися до ігор і забав, тому що особливості розвитку дітей шестирічного віку виражаються в характерних для них видах діяльності, передусім у сюжетно-рольовій грі, яка створює сприятливі умови для доступного в цьому віці освоєння зовнішнього світу.

Домінуючим видом музичної діяльності дітей є слухання музики, який є доступний дитині з моменту народження, тобто здійснюється вже тоді, коли дитина ще не може включитися в інші види музичної діяльності,

а також не в змозі сприймати інші види мистецтва. Програма по слуханню музики будується на основі чітко продуманої системи. Вона складається з творів, в яких послідовно ускладнюються музичні образи, різноманітніше стають почуття, настрої, розширюється коло життєвих явищ, переданих в музиці, ускладнюються і засоби виразності, під час слухання музики тісно пов'язані між собою інтелектуальний та емоційний початок.

Дитяче музичне виконавство включає спів, музично-ритмічні рухи, гри на музичних інструментах. Спів є найдоступнішим видом музичної та виконавської діяльності. У процесі співу не тільки розвиваються музичні сенсорні здібності (особливо музично-слухові уявлення звуковисотних співвідношень, співочий голос), але й формується естетичне відношення до оточуючого, до музики. Колективний спів, коли діти разом охоплені загальними переживаннями, допомагає вирішувати багато виховних задач. Спів потребує від учнів єдиних зусиль. Дитина, яка співає неточно, заважає гарному звучанню, виконанню. Це сприймається усіма як невдача. Загальні переживання впливають на індивідуальний розвиток окремих дітей. Загальна радість виконання активізує нерішучих дітей. І навпаки, самовпевнену, занадто активну дитину можна стримати, показавши успіх у виступах інших дітей. У дітей шести років голосовий апарат ще не сформований, та укріплюється разом з розвитком організму. Співоче звучання, зважаючи на неповне зімкнення голосових зв'язок та коливання тільки їх країв, характеризується легкістю, недостатньою дзвінкістю і потребує до себе бережного ставлення. Охорона дитячого голосу передбачає правильно поставлене навчання співу. Цьому багато в чому сприяє продуманий підбір музичного матеріалу – репертуар, який відповідає співочим віковим можливостям дитини.

Широко використовується у дітей шестирічного віку й музично-ритмічна діяльність дітей – ефективний засіб подолання перевтоми дітей під час навчального процесу – фізкультхвилинки. Вони логічно вплітаються в уроки музичного мистецтва, поживляючи навчальний процес. Під час музично-ритмічних ігор, вправ створюються сприятливі умови для формування дитячої особистості загалом, її позитивних рис і навіть додання індивідуальних негативних проявів. В шестирічному віці дитяче музичне виконавство стає більш виразним. Це проявляється у розвитку здібностей щиро й безпосередньо відображати емоційний зміст музики, у засвоєнні деяких засобів співу, руху, гри на музичному інструменті. Діти вже здатні розрізняти на слух звучання музичних інструментів у виконанні дорослих та в записі, відтворюють ритми на ударних інструментах, грають мелодії, побудовані з 3-5 звуків на поступових ходах чи невеличких інтервалах самостійно та в ансамблі. При цьому використовуються не тільки найпростіші ударні іграшки та інструменти (дзвоники, бубон, трикутник, барабан), а й металофони, тріолі тощо. Цією діяльністю діти займаються як індивідуально, так і в групі (невеличкий ансамбль, оркестр).

Включаються діти шести років і в музично-освітню діяльність, в процесі якої вони оволодівають музичною грамотою, яка, як самостійний вид діяльності, включений до форм роботи на уроці, але не обмежується цим часом і використовується у всіх видах діяльності, особливо під час слухання музики: дитина емоційно реагує на музику, пригадує назву музичного твору, ім'я композитора, визначає жанр, відчуває ритм, характер музики, визначає структуру музичного твору, розрізняє звуки за висотою. Треба зауважити, що елементи теорії музики потрібно включати в шкільні уроки музичного мистецтва лише після того, як в учнів викликаний інтерес і любов до музики, відпрацьовані першопочаткові навички слухового сприйняття і виконання музики, накопичений деякий слуховий досвід. Насамперед, в будь-якій музичній діяльності треба дотримуватись принципу поступовості: від найпростішого, доступного – до складнішого і глибшого. За таких умов у дітей з'являється інтерес до музики, виховується музичний смак, вони навчаються розрізняти музику за характером і змістом, жанрами й засобами музичної діяльності.

Найбільш ефективний шлях формування творчої діяльності – це розвиток індивідуальних здібностей, який проходить через прилучення школярів до продуктивної творчої діяльності з першого класу. До 6 років зароджується такий вид здібностей, як здатність до художньо-театральної діяльності для її розвитку організується ляльковий театр, настільний театр іграшки, театр на площині, інсценування казок, бійок, віршів. Також ми пропонуємо вводити на заняттях пальчиковий театр. Це є дуже цікавою та доступною формою роботи для дітей. Її можна використовувати як окремий вид діяльності (інсценування музичного твору), так і при слуханні музики (визначити та пластично передати образ, характер, тембр).

Організація і реалізація процесу навчання, який був би цікавим для дітей і, водночас відповідав положенням багатостороннього розвитку, повинна наближатися до ігор і забав, тому що особливості соціальної ситуації розвитку дітей шестирічного віку виражаються в характерних для них видах діяльності, передусім у сюжетно-рольовій грі, яка створює сприятливі умови для доступного в цьому віці освоєння зовнішнього світу. Зазначимо, що гра є основною діяльністю дитини в дошкільному і молодшому шкільному віці. Дитину завжди цікавить не стільки результат, скільки сам процес гри. У кожній грі є активне прагнення до певної мети: оперування предметами, розмова, стосунки з іншими людьми тощо. Результативність гри виражається передусім не в матеріальних, а у пізнавальних, емоційних та інших надбаннях, що накопичуються дитиною в ході ігрової діяльності. Але вчителю потрібно пам'ятати, що гра не повинна бути окремою формою діяльності на уроці, як це відбувалося в дитячому садочку. Ігрова діяльність повинна використовуватися як метод для засвоєння нового матеріалу, закріплення вивченого і має бути присутньою у всіх видах музично-естетичної діяльності дітей шестирічного віку.

Висновки. Таким чином, основою наступності між дошкільною та початковою освітою є: розвиток допитливості як основи пізнавальної активності, інтерес до навчання у майбутнього школяра; розвиток комунікативності, тобто вміння спілкуватися з дорослими та ровесниками; розвиток здатності дитини самостійно розв'язувати творчі завдання та регулювати свою поведінку в складних ситуаціях; формування творчості як основного спрямування інтелектуального та особистісного розвитку дитини. Отже, узагальнюючи вищевикладене, ми вважаємо, що найважливіше завдання сучасної школи – враховувати розвиток дитини дошкільного періоду і, спираючись на нього, забезпечити природне продовження розвитку, виховання і навчання у першому класі. Інакше кажучи, встановити наступність між дошкільними закладами освіти і початковою школою на державному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лук А. Н. Психологія творчості / А. Н. Лук. – К. : Наука, 1978. – 125 с.
2. Коломинский Я. Л. Учителю о психологии детей шестилетнего возраста : Кн. для учителя / Я. Л. Коломинский, Е. А. Панько. – М. : Просвещение, 1988. – 190 с.
3. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти. – К. : Мікрос-СВС, 2001. – 17 с.
4. Машкіна Л. Пріоритетні напрямки наступності дошкільної та початкової шкільної освіти / Підготовка дітей до школи. Наступність і перспективність / Л. Машкіна. – Хмельницький, 2002. – 140 с.
5. Музичне виховання у дошкільному закладі : збірник методичних матеріалів / упор. І. А. Романюк. – Тернопіль : Мандрівець, 2007. – 104 с.
6. Мухина В. С. Шестилетний ребенок в школе : Кн. для учителя / В. С. Мухина. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Просвещение, 1990. – 175 с.
7. Пісоцька Л. Психологічні фактори наступності дошкільної і початкової загальної освіти / Л. Пісоцька. – Хмельницький, 2002. – 140 с.

РЕЗЮМЕ

Фалько М. И. Преемственность в музыкально-эстетическом воспитании детей шестилетнего возраста.

В статье обосновываются теоретические аспекты преемственности в музыкально-эстетическом воспитании детей шестилетнего возраста. В последнее время разрабатываются научные основы проблемы преемственности. Необходимо усовершенствовать формы организации и методы обучения как в детских садах, так и в начальной школе. Детям должен быть легким и доступным этот переход. Автор статьи раскрывает проблемы преемственности через несколько научных аспектов: информационно-просветительский, психологический, методический и практический; а также выделяет приоритетные

направления преемственности. В статье выделяются основные методические подходы, рассматриваются пути практического использования некоторых рекомендаций, приводятся примеры. Автор настаивает на том, что организация и реализация учебного процесса должна быть приближена до игр и забав. Игровая деятельность должна быть главной во всех видах деятельности как на музыкальных занятиях в детских садах, так и на уроках музыкального искусства в общеобразовательных школах.

Ключевые слова: *преемственность, музыкально-эстетическое воспитание, методические подходы, дети шестилетнего возраста.*

SUMMARY

Falco M. I. Continuity in musical-aesthetic education of six-year-old children

In the article the theoretical aspects of continuity in musical-aesthetic education of six-year-olds are grounded. The scientific bases of the problems of continuity have been recently developed. It is necessary to improve the formation of the organization and methods of teaching in kindergarten and primary school. This transition should be easy and accessible for children.

The author reveals the problems of continuity through several scientific aspects: informational-educational, psychological, methodological and practical; and also distinguishes priority directions of continuity.

The article highlights the main methodological approaches, the ways of practical use of some of the recommendations, provides examples.

The author insists that the organization and implementation of the educational process should be close to games and amusements. Gaming activity must be central in all the activities both at music lessons in kindergartens and at the lessons of music art in secondary schools.

Key words: *continuity, musical-aesthetic education, methodological approaches, six-year-old children.*